

Gara Márk: Adatok Pally Anna balettiskolájának történetéhez

Pally Anna (1890-1970) a Magyar Királyi Operaház egykori primabalerinája 1919-ben vált meg anyaintézményétől. Ezt követően külföldön turnézott, elsősorban az Amerikai Egyesült Államokat illetve német színpadokat bejárva.

Oktatási tevékenységét nagyon fiatalon, 1917/18-ban kezdte egy, a Magyar Rádióban megjelent cikk szerint (1947. nov. 7.). Írásomban arra vállalkozom, hogy az OSZMI Táncarchívumában fellelhető források alapján megszülessen egy vázlat Pally Anna balettmesteri tevékenységéről. A vállalkozás több, mint kétes, leginkább egy ingoványhoz hasonlít, mivel alig áll rendelkezésre elegendő és pontos információ. Az egykori balerina hagyatékának vélhetően csak kisebb része került be a Táncarchívumba, zöme szétszóródott vagy megsemmisült, ráadásul Pally növendékei mára meghaltak vagy felkutathatatlanok.

Az iskola

Helyét tekintve a Pally-stúdió többször váltott épületet Budapesten belül. Kezdetben a Koronaherceg u. 3. alatt (ma V. ker. Petőfi Sándor utca) működött, ahonnan 1926-tól a Haris köz 3. alá költözött át. 1931-től a Teréz krt. 24/b számú épület II. emeletén, az 1932/33-as tanévtől pedig a Bécsi u. 5. számú ház I. em. 5. alatt volt az iskola székhelye. Vályi Rózsi írja Pally nekrológiájában (Kaposi-Maác 1970) a következőket: „a tanítást meglepően jól és módszeresen felépített tantervvel [kezdte el], külön a hivatásos és a műkedvelő táncosok számára. A klasszikus olasz iskolát az oroszok által kultivált módszerrel kibővítve tanította. Plasztika, ritmika, színpadi játék egészítették ki a klasszikus balettképzést.” Amint egy évszám nélküli kivágat hirdette a Figaró nevű színházi lapban, a művésznő a klasszikus táncoktanításon túl eredeti tánckompozíciók (alkalmi táncsték, mimikai, plasztikai, orkesztikai (!) és ritmikai gyakorlatok) készítését és betanítását is vállalta. Emellett – minden igényt kielégítve – a kor divatos társastáncait is megtanulhatta, akit szülei beíratk az iskolába. A szalontánc-tanfolyamot az első években Gerlóczy Gruber Gyula vezette. (PA 12/v/2)

Az év végi táncbemutatók színlapjai szerint – a művészalumban mindössze két évből maradt fenn műsor! – a tanári gárdát Pally Annán kívül három táncoktanár képviselte 1933-ban: Boross Károly és Nemes György akrobatikát, Gönczy Ferenc szepet tanított. Rajtuk kívül az évek alatt több zongorakísérő is megfordult az iskolában. 1931-ben S. Gombos Ilonka, 1933-ban Földes László, 1938-ban Barát Éva nevét említik a források.

A növendékek beíratása augusztus 20-ával kezdődött el. A balettiskolában három osztályt alakított ki Pally Anna a növendékek életkorának és technikai tudásának megfelelően. Az

előkészítő osztály volt a legkisebbeké, fölöttük álltak a haladók, végül a művészképző osztály zárta a tudásbéli rangsort.

Pallay Anna a mából visszanézve jól menedzselte iskoláját. Az év végi táncmatinékról tucatnyi napilapban jelentek meg hosszabb-rövidebb recenziók, amelyek ugyan szubjektívek, de minden esetben elragadtatással szólnak a látottakról. Hirdetésekkkel is találkozunk a hagyatékban. A mesternő – amint látható – nem zárkózott el a modern irányzatoktól sem, mint egy jó üzletasszony, azonnal ráérezett, hogy mire van igény. Korábban, aktív táncos pályafutása során is hasonlóképpen járt el, hiszen rögtön alkalmazta az Orosz Balett újításait.

A táncvizsgák

Hasonlóan más iskolákhoz (Nirschy Emília, a Brada-család, Nádas Ferenc vagy a nagy mozdulatművésznők iskolái) a tanév végén megrendezett matinékat komoly érdeklődés övezte. A rendszerint június második vasárnapján megtartott zongorakíséretes, általában két részben zajló előadások 30 és 50 különböző számot tartalmaztak. Ezek között találhatunk hosszabb, csoportos darabot éppúgy, mint kétperces gyerekszámot. A mesternő ügyelt arra, hogy minden növendéke megmutassa, hogy az év során milyen előrehaladást tett. Nyilván ez volt az érdeke, hiszen ha a növendék tehetséges volt, akkor meg kellett mutatnia, hogy mennyit fejlődött. Ha pedig szerényebb képességű volt a kislány, akkor egy, a gyerek karakteréhez passzoló számban a nézőtérrel olvadozhattak a szülők a boldogságtól. Éppen ezért Pallay Anna főleg karakterekre és a növendék képességeire koreografált. A Magyar Nemzeti Filmintézet őriz egy fél perc körüli bejátszást 1932 szeptemberéből (Magyar Világhíradó 447. szám), amelyen egy 6 éves forma kislány stilizált katonatáncot ad elő spiccen, zongora kíséretre. Heimann Kitty névre hallgatott a lányka, akit a Színházi Élet 1932. júli 3-i száma is megemlíti.

Az előadásokon időnként vendégek is felléptek. Ők zömmel férfiak voltak, akik az idősebb leány növendékek mellett partneri feladatokat láttak el. 1928-ban Csányi László szerepelt a matiné előadáson, ami azért is érdekes, mivel a hazai táncszakirodalom szerint Csányi akkoriban még a Munkás Testedző Egyesületben „lépett fel” s csak egy év múlva csatlakozott hivatalosan a Madzsar-iskolához. Olyan is előfordult, hogy már végzett növendékek jöttek vissza az előadásra. Ez történt 1939-ben, amikor Leitner Éva és Martony Alfréd külföldi szerződéssel a zsebében lépett fel.

Pallay Anna, amennyiben erre igény mutatkozott és lehetőség nyílt, szívesen szervezett tánccsoportot egy-egy fellépés vagy rövidebb turné erejéig, amint azt egy 1946-os kivágat igazolja. Ekkor 12 lány növendékével utazott az USA-ba turnézni. (Szivárvány 1946.11.09.)

A mesternő által létrehozott vizsgaprodukciókhoz erőt és fáradtságot nem kímélve keresett megfelelő partnereket. Amint Jemnitz Sándor írja e Népszavában (PA/17/r/2): „Ismét szóvá kell tennünk ügyességét, szemességét, amellyel közreműködőinek legelőnyösebb oldalát meglátja, megérzi. Magától értetődik, hogy bemutatkozásukat erről az oldalról eszközli. Jó segédvárosa ebben Pete Mária iparművész, akinek kosztümtervezetei nem csupán öncélosan ízlésesek, hanem hasonló célt szolgálnak és a táncosok testi előnyeiket juttatják érvényre.” Pete Márián kívül Vágó Zsófia, Nádor Vera (1919-85), sőt Tüdős Klára (1895-1980) is tervezett az iskolának.

A tanítványok

Írásomban ez a rész a leginkább bizonytalan terület. Ugyan mire is lehet jutni egy rakás név alapján?! Azt gondolom, hogy a legtöbb növendéket egyszerűen azért írtak be Pally Annához, hogy tanuljanak meg szépen és elegánsan mozogni. Így egyáltalán nem a hivatásos művész lét „kecsgető” lehetősége vonzotta az anyákat, apákat, hiszen a középosztálybeli családok gyermekei számára jobbra nem a színpad volt az áhított cél.

A legegyszerűbb, ha először azt rögzítem, hogy főként lányok látogatták a mesternő iskoláját. Ez tipikusnak mondható. Többször fordul elő, hogy testvérek jártak ugyanabba az iskolába (Weisz, Rehák, Szüdy, Kolozs, Boros, stb.). Az ismert (fellépő) növendékek közül mindössze két nemesi származású akad: br. Hatvany Sonja, és br. Group Adrienne. Kevés fiú növendék látogatta az órákat, nyilván azért, mert egy férfi számára a polgári társadalom csak a társastáncot tekintette elfogadható mozgásformának. Néhány külföldi tanítványt is találunk a fellépők között. Állampolgárságukat csak találgatni lehetne, ezért ennél fontosabbnak gondolom, hogy a jelenlétük Pally Anna nemzetközi ismertségének tulajdonítható.

Amennyiben pusztán a nevek alapján próbálunk eligazodni, akkor is csak kicsivel juthatunk közelebb az igazsághoz. Peyer Juci például Peyer Károly szociáldemokrata politikus lánya volt. Ismert névnek számít Goll Bea (1927-), aki 1939-ben, a Brada-iskola után került Pally Annához. A PA13/r/1 számon található cikkben a később filmszínészként is sikeres lány így nyilatkozott mesternőjéről: „Sokat köszönhetek Pally Annának. Megengedte, hogy improvizáljak. Hozzájárult ahhoz, hogy magam állítsam össze, magam formáljam meg bemutatandó számomat.” Leitner Éváról és táncpartneréről, Martony Alfrédéről már leírtam, hogy ők hivatásos táncművészek lettek, nyilván a szórakoztatóipar területén, amely akkoriban nem volt annyira lenézett, mint később.

Három név szintén felbukkan a későbbiekben. Brack Éva, Nemes Éva és Komor Ágnes, úgy tűnik, hogy elvégezték az iskolát és hivatásos vagy majdnem hivatásos táncosnőkké váltak. A

majdnem szót azért szúrtam közbe, mert mindhármuk neve az OMIKE történetét feldolgozó kiadványban (Horák 1998) bukkan fel ismét. 1942-ben a Hidas Hedvig által koreografált Schumann Karneválban láthatta őket a Goldmark-terem nézőközönsége, majd az 1943 karácsonyi Sába királynője előadás balettbetéjében táncoltak, amelyet éppen Pally Anna állított színpadra. Komor Ágnes egyébként Komor Vilmos (1895-1971), az Operaház kiváló karmesterének lánya volt. A majdnem szó másik oka, hogy Hidas Hedvig egyik beszélgetésünk során megemlítette, hogy az a táncos társulat, amely az előbbi két számot eltáncolta, messze nem volt profi. Ez természetesen lehetett az operaházi nívó magasából alátekintő balettmester ítélete Komor Ágnesről és társairól, de valószínűbb, hogy inkább a tánc révén próbálták menteni saját életüket a vérzivataros időkben.

Ha megnézzük a neveket, akkor feltűnő, hogy relatíve sok név takarhatja zsidó család gyermekét. Talán – mivel Pally Anna maga is zsidó származású volt (eredeti neve Politzer) – a balettiskolák esetében is létezhetett valamiféle hallgatólágos „rendező elv”, hogy bizonyos körök inkább bizonyos mesterekhez írták be csemetéiket. Az analógia alapját a mozdulatművészeti iskoláknál lehet megtalálni. Ez természetesen még részletesebb kutatásokat érdemelne és egy adatbázist lenne célszerű létrehozni a jövőben a fellépett tánciskolai növendékekről. Azt is érdemes lenne feltárni, hogy az egyes iskolák között (balett-balett vagy éppen balett és mozdulatművészet) mennyire vándoroltak a növendékek, hiszen mára bebizonyosodott, hogy a látszólag konkurens iskolák – akár az oktatók táncágon belül – nem tekintették egymást annyira komoly vetélytársnak.

A mellékletként közölt lista az 1927 és 1941 közötti évek növendékeit sorolja fel. Az összeállítás nem teljes, kizárólag az 1931-es és az 1933-as év tekinthető hitelesnek, mivel itt a koncertvizsga színlapja alapján dolgoztam. A többi évben a Pally művészböveben található kivágatokból állítottam össze a névsorokat. Sajnos az akkori újságírás is megbízhatatlan volt, így rengeteg névelírással találkozhatunk. Pl. Sally-Sallay, Luwig-Ludvig, Heiman-Heymann, Brack-Braek-Brak. A listákban elválasztva szerepelnek a fiú illetve a külföldi növendékek a könnyebb áttekinthetőség kedvéért. Amennyiben külső segítő is szerepelt, azt külön jelöltem.

Mindent összevetve kétséget kizáróan megállapítható, hogy Pally Anna tánciskolája a kor kedvelt intézményének számított, amelyet a visszavonult balerina – mai szóval élve – igen jól menedzselte. A mesternő 1967-ben fejezte be oktatói tevékenységét (Kaposi-Maács 1970), azaz 50 éven keresztül tanított, s talán ezzel pótolta azokat az éveket, amelyeket az aktív táncos karrierjéből vett el. Kár, hogy az Állami Balettintézetbe soha sem hívták... Vajon hol kallódik vagy hol enyészett el az a sok emlék, amelyről Vályi Rózsi tett említést Pally Anna nekrológiájában? Bárcsak azok a dokumentumok is a birtokunkban lennének!

Ezúton szeretném kifejezni köszönetemet Halász Tamásnak, aki rendelkezésemre bocsátotta a Színházi Élet cikkeinek fénymásolatait.

Felhasznált irodalom:

Horák 1998

Horák Magda: Ősi hittel, becsülettel a hazáért, OMIKE, válogatott dokumentumok, Háttér Kiadó, Budapest, 1998

Kaposi-Maác 1970

Vályi Rózsai: Pally Anna in Kaposi Edit-Maác László (szerk.): Táncművészeti Értesítő 1970/2, Magyar Táncművészek Szövetsége, Budapest, 1971

Pally Anna művészalbuma – OSZMI Táncarchívum

A cikk megírását az OTKA K81672 számú kutatás tette lehetővé.